

Над Чорним морем

КУПИТИ

Перший в українській літературі роман про Одесу, яку Нечуй-Левицький називає в чоловічому роді — Одес. Його космополітична, купецька, епікурейська Одеса — це простір для любові, забави, краси та споживання. На цьому тлі розгортаються два ідейні конфлікти: національна культура проти космополітизму та ідеалізм проти споживацтва й матеріалізму.

Інтелектуально роман зосереджено на питанні розвитку української ідентичності, а за сюжетом це кілька любовних історій. Письменник укотре виступає як захисник жіночих прав. А проте найбільше запам'ятаються з твору описи краєвидів над Чорним морем та взаємини між людьми — простими, смішними й вічно живими, що їх подарував нам веселий Нечуй.

Інтелектуально роман порушує питання становлення національної свідомості, однак наратив переважно зосереджується на декількох любовних лініях. Іван Нечуй-Левицький вплітає в історію низку тем, що обрамлені філософськими концепціями та спонукають розмірковувати про плинність буття й роль кохання в ньому.

Передмова Нечуй без маски

Іван Нечуй-Левицький насправді не той, ким українці його уявляють. Пересічний читач, якщо взагалі застановляється над його постаттю, думає про нього як про побутописця українського села XIX століття. Так пишуть про нього в історіях української літератури. Так його представлено в шкільній програмі. У цьому образі є трохи правди. Усе-таки він автор таких творів, як «Кайдашева сім'я» і «Старосвітські батюшки та матушки». Однак творчість Нечуя не обмежується селом і селянами.

Немає в українській літературі аж до Підмогильного кращих прикладів урбаністичних краєвидів, як ті, що вийшли з-під пера цього нібито сільського пейзажиста. Зрозуміло, що добре знайомий був йому Київ, де Нечуй жив, коли навчався в Академії (сьогоднішній Могилянці, але тоді інтелектуально обмеженій релігійній школі), а тоді знову від 1885 року і до смерті 1918-го. Це місто часто з'являється в детальних, яскравих описах у його творах, наприклад у романі «Хмари», оповіданнях «Афонський пройдисвіт», «Київські прохачі» й інших, а особливо в коротших описах, як-от «Вечір на Владимирській горі».

Проте Нечуй знав і інше велике українське місто — Одесу. Знав його особливо тому, що від 1873-го до 1885 року він працював учителем у Кишиневі, який належав до Одеського шкільного округу. Нечуй і раніше вже відвідував Одесу, а тоді жив не аж так далеко і, напевно, не раз мав нагоду краще пізнати місто. Наслідком того стали два його романи — «Над Чорним морем» (1888) та «Навіжена» (1891), у яких Нечуй вертається до вже знайомих тем, персонажів і місць.

Хай жителі й жительки цього міста простять мені таке безсоромне спрощення складного феномену, але Одеса, особливо в XIX столітті, — це фізичне й духовне втілення одного поняття — космополітизм. Це найважливіше: так справу бачить Нечуй і на тій підставі розгортає план роману, у якому персонажі, їхня діяльність, психіка й особиста культура, матеріальний світ з естетичними, візуальними й чуттєвими прикметами, та

й інтелектуальна проблематика, ідейний зміст — усе виростає із засад космополітизму.

Космополітизм, як підказує грецький корінь слова, — це ідея світового громадянства. Усе населення земної кулі належить до однієї, тієї самої спільноти. Тут головний принцип — це заперечення націоналізму чи іншого роду локальної або групової ідентичності. Усі люди можуть співіснувати й жити разом у мирі і злагоді незалежно від їхніх інших ідентичностей. Ось тут і виринає практичний бік зв'язку між певними локусами, головню великими містами, і космополітизмом. Де є більші скупчення людей різних національностей, особливо там, де велику роль відіграють представники не корінного національного населення, там говоримо про космополітизм.

Отже, Одеса, четверте за величиною місто Російської імперії і важливий міжнародний порт, мала заслужену славу міста космополітичного. Тут звучали французькі прізвища засновників — Рішельє і Ланжерон, назви вулиць і комерційні угоди писали італійською мовою, а товар часто перевозили на суднах грецьких підприємців. Однак за цією заслуженою славою стоїть заперечна іронія. Фран-цузів, італійців і навіть греків було мало в Одесі. Натомість, як свідчить перепис населення 1897 року, євреїв мешкало дуже багато, фактично третина населення.

У романі «Над Чорним морем» Нечуй описує Одесу (чи Одес — як він маскулінізує й українізує топонім) з перспективи туристичної. Персонажі роману, жителі Кишинєва, приїхали в місто погуляти над морем. Нечуй водить їх по туристичних місцях: знаменитими сходами, що ведуть у порт; до кафе на бульварі й у сквер побіч собору. Ще вони їздять трамваєм до Малого Фонтану. Основна дія відбувається на Великому Фонтані: у місцевому монастирському готелі зупинилися приїжджі Навроцькі, а інші добираються приміським поїздом і гуляють над морем біля башти маяка. Усе це в задушливій атмосфері літньої спеки. Бракує лише опери (хоча згадано Моцарта), але дія відбувається 1880 року.

Старий театр згорів 1873-го, а новий відкриється аж 1887-го.

Туристична екзотика з'являється і в національних при-кметах. > Олєся: На вулицях міста смуглясті люди зі східними рисами обличчя та в

уборах українських, молдавських, болгарських. Саня Навроцька з дива не може вийти, побачивши єврейку-купчиху, мальовану, як індійський ідол, і вбрану в одягу восьми кольорів.

Між головними персонажами теж мультикультурність.

Зоя і Надя Мурашко та Аристид Селаброс — греки, між собою розмовляють грецькою і згадують Смирну. Михайло Мавродін — син батька грека, але свідомо обирає бути українцем. Навроцькі ніби українці, але Раїса, друга дружина Харитона, — донька сполонізованого діди́ча, говорить по-польськи.

У романі національність — це не лише екзотика й колорит. Нечуй пов'язує з національністю певні риси поведінки й життєві цінності. Греків як людей комерційних цікавить торгівля. У другому розділі в домі Мурашкової точаться дві розмови. Молоді панни порушують інтелектуальні питання, говорять про ідеали, про духовність.

Старі греки — про злободенні речі. Селаброс, який хоче приманити собі Надю, вдає, що він людина інтелектуальних зацікавлень, але Нечуй недвозначно приписує його в категорію греків матеріалістичного профілю. І тут збігається космополітизм на описовому й тематичному рівнях.

Бажаючи імпонувати молодим паннам, Селаброс проповідує якраз космополітизм, бо цю ідею якраз сповідують дівчата. Вони обстоюють жіночу волю й жіночу освіту, але, хоча самі українки або змішаної національності, не обстоюють особливо українську жінку. Саня Навроцька взагалі бачить своє завдання в підтримці єврейських жінок, яких описує як найбільш принижених з усього жіноцтва.

В ідеологічному плані роман побудовано на двох конфліктах. Перший — це протиставлення зросту національної культури та космополітизму. Віктор Комашко, закоханий у Саню, хоче її переконати, що становлення української нації — найважливіша мета.

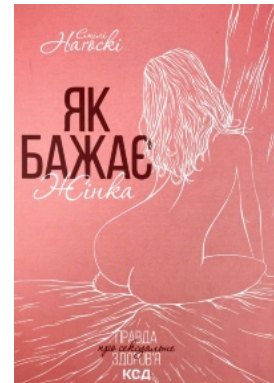
Рекомендована література

Бог завжди подорожує
інкогніто

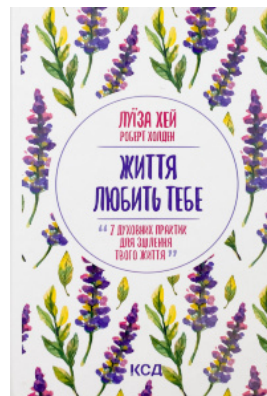
Без Меріт

Як бажає жінка. Правда
про сексуальне
здоров'я

Мудрість жінки

Життя любить тебе. 7
духовних практик для
зцілення

Тіло веде лік. Як
залишити психотравми в
минулому

Перейти до категорії
Проза

КУПИТИ